

DE KOUDE OORLOG IN UTRECHT

025

LOOP MET ONS MEE DOOR DE
BINNENSTAD VAN UTRECHT TIJDENS DE
KOUDE OORLOG JAREN

| THE COLD WAR RESEARCH NETWORK | JULI 2026
DIRK VAN HEININGEN | JORAN STERREBURG | SUZANNA HOLLERMANN

LAAT JE MEENEMEN DOOR DE VOLGENDE VERHALEN

| JAARBEURSPLEIN | NO NUKES FESTIVAL

Hoofdkantoor van de VVDM en optreden van band Doe Maar

| NOORDERTUNNEL | SCHUILKELDER CENTRAAL STATION

Een sluiproute onder het Centraal Station met een wel heel nuttige geschiedenis.

| TIVOLI VREDENBURG | BB CABARET

De 'Bescherming Bevolking' zocht met nood vrijwilligers, lag de oplossing in cabaret voorstellingen?

| STADHUIS UTRECHT | BAREND SCHREUDER

Prominent Utrechts lid van de Communistische Partij Nederland benoemt tot ridder in het stadhuis.

| KROMME NIEUWEGRACHT | NAVO DEMONSTRATIE

De 20e verjaardag van de NAVO in 1949 werd in Utrecht alles behalve gevierd.

| DOMTOREN | SATURN V

Hét icoon van Utrecht veranderde tijdelijk in een Amerikaanse raket

| SMEEBRUG | PROTEST TEGEN DE VIETNAM OORLOG

Student Olav Meijer hangt een controversieel spandoek voor zijn raam.

| MARIAPLAATS | KANTOOR 'DE WAARHEID'

Onrust heerst in het land en de binnenstad van Utrecht na de Hongaarse opstand eind 1956.

| VREDENBURGPLEIN | BIOSCOOP BRESSER

De Sovjet inval van 1968 in Tsjecho-Slowakije laat stof oplaaien in een Utrechtse bioscoop.

Van de auteurs

Wat is er vandaag de dag nog zichtbaar van de Koude Oorlog in een stad als Utrecht? Van een conflict dat ruim veertig jaar lang de wereld in zijn greep hield, lijkt op het eerste gezicht weinig te zijn overgebleven. Toch herinnert de stad op verschillende plaatsen nog aan een periode die zowel in Nederland als daarbuiten diepe spanningen met zich meebracht.

Tijdens deze ongeveer anderhalf uur durende wandeling ontdekt u hoe de Koude Oorlog nog altijd zichtbaar is in het alledaagse stadsbeeld. Aan de hand van bijzondere locaties en verhalen wordt u meegenomen langs de tastbare sporen van dit conflict en komt u dichterbij deze periode uit de Nederlandse geschiedenis.

Elke locatie vertelt een eigen verhaal over hoe internationale spanningen lokaal voelbaar werden in Utrecht. Sommige plekken laten zien hoe mensen zich voorbereidden op een mogelijke kernoorlog, terwijl andere locaties juist tonen hoe politieke conflicten uitgroeiden tot maatschappelijke spanningen binnen de stad zelf. Samen vormen deze verhalen een lokaal perspectief op een wereldwijd conflict.

Wij hopen dat deze route je niet alleen een plezierige wandeling bezorgt, maar ook een nieuw perspectief biedt op de geschiedenis van de Koude Oorlog en Utrecht. Het was voor ons een bijzonder en leerzaam project om deze ietwat vergeten geschiedenis te onderzoeken en tot leven te brengen. Daarom hopen wij dat iedereen met evenveel nieuwsgierigheid en plezier door de stad wandelt, als waarmee wij deze route hebben samengesteld. Veel wandelplezier!

Praktische informatie

Voordat je op pad gaat, vind je hieronder enkele praktische aanwijzingen om optimaal van de wandeling te kunnen genieten.

DE ROUTE:

De wandeling is samengesteld als een logische route langs de verschillende locaties. Je kunt deze volgorde aanhouden, maar dat is niet verplicht. Elke locatie verteld een zelfstandig verhaal, waardoor je de wandeling ook op je eigen tempo en in een andere volgorde kunt volgen.

LUISTEREN:

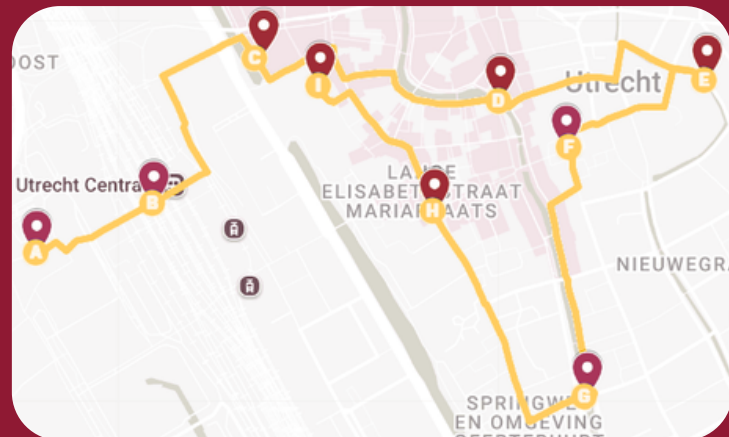

Bij iedere locatie hoort een kort audiofragment waarin het historische verhaal van de specifieke locatie verteld wordt. De fragmenten zijn te vinden op de website van het Cold War Research Network en zijn eenvoudig te beluisteren via je smartphone.

NAVIGEREN:

De volledige wandelroute is beschikbaar in Google Maps. Door de QR-code te scannen of de link op de Walk Through Utrecht pagina van de website te openen is de route direct te volgen op je telefoon.

NEEM JE TIJD:

Deze wandeling duurt ongeveer anderhalf uur, maar je bepaalt zelf het tempo. Onderweg een pauze nemen, even winkelen, een museum bezoeken, of lekker lunchen, alles past binnen de route!

www.coldwarresearchnetwork.nl

TIPS:

- Draag comfortabele schoenen.
- Neem bij slecht weer een paraplu of regenjas mee.
- Vergeet je telefoon en eventueel een koptelefoon of oortjes niet voor de audiofragmenten.
- Kijk tijdens het wandelen om je heen, de binnenstad van Utrecht heeft veel te bieden!

Jaarbeursplein - VVDM

Hier op het Jaarbeursplein stond voorheen het hoofdkantoor van de Vereniging van Dienstplichtige Militairen, oftewel de VVDM. De in 1966 opgerichte vakbond voor dienstplichtigen was een unicum in Europa destijds. De VVDM werd in 1969 formeel gesprekspartner van de minister van defensie en kenmerkte zich in de jaren zeventig hoofdzakelijk door verschillende acties ter bevordering van de soldaten. Denk bijvoorbeeld aan de afschaffing van de groetplicht, compensatieregelingen voor beroepsmilitairen en de weerstand tegen de verplichte korte haardracht in het Nederlandse leger.

De VVDM telde op haar hoogtepunt in de jaren zeventig meer dan 40.000 leden, bijna 80% van alle toenmalige dienstplichtigen. Toen in de jaren negentig de opkomstplicht werd afgeschaft was het lot van de VVDM bezegeld. Tijdens een laatste congres in 1996 hief de organisatie zich op. Gelijktijdig werd de Stichting Erfgoed VVDM opgericht waarin het overgebleven eigen vermogen werd gestort, om zodoende de vereniging opnieuw te kunnen oprichten als de opkomstplicht weer zou worden ingevoerd. Deze Stichting bestaat nog steeds.

Tegelijkertijd vormde het Jaarbeursplein het toneel van culturele weerstand tegen de uitwassen van de Koude Oorlog. Met de bekende woorden “Je moet nog huiswerk maken, voordat de bom valt” trad de Nederlandse band Doe Maar op tijdens het No Nukes Festival van 9 april 1982.

Of zoals het zoals de gelijknamige stichting het verwoordde: “Nu kun je op een swingende manier laten zien dat je ook tegen deze gevaarlijke dingen bent.” Onder meer de bands The Stranglers, The Sound en U2 waren eveneens aanwezig. Hun deelname weerspiegelde een bredere ontwikkeling: gedurende de jaren zeventig en tachtig groeide onder de Nederlandse bevolking het verzet tegen de stationering en plaatsing van kernwapens in West-Europa.

N ° 52.08887"
E ° 5.10624"

N ° 52.08974"
E ° 5.10963"

Noordertunnel CS- Nucleaire schuilkelder

Toen de Utrechtse bevolking vanaf de jaren zestig gestaag groeide, werd massale evacuatie van de bevolking als onhaalbaar beschouwd. Daarom verschoof het accent van de civiele verdediging naar het bieden van bescherming in ondergrondse schuilplaatsen. Als onderdeel van deze bescherming werden in Utrecht verschillende schuilkelders en schuilm bunkers in gebruik genomen, waar inwoners hun toevlucht konden zoeken in het geval van een nucleaire aanval.

Om de kosten te beperken, probeerde men deze schuilplaatsen zoveel mogelijk te combineren met andere bouwwerken. Zo werden kelders in nieuwgebouwde flats tevens geschikt gemaakt als schuilkelder, zodat zij ook in vrede tijd een praktische functie konden vervullen. Een opvallend voorbeeld was de Noordertunnel onder het Centraal Station, die in 1974 werd omgebouwd tot atoomschuilkelder. De tunnel kon vanaf de ingang aan het Smakkelaarsveld tot vlak voor de trap naar spoor 3 hermetisch worden afgesloten met zware, gasdichte deuren. Hierdoor ontstond een schuilplaats met capaciteit voor ongeveer tweeduizend personen, die er maximaal twee dagen konden verblijven. De schuilkelder verdween begin jaren negentig bij de bouw van het Noordgebouw.

De schuilkelder was uitgerust met onder meer een tandemfiets waarmee bij stroomuitval de luchtpomp handmatig in werking kon worden gehouden, evenals zogeheten fall-outdouches voor de ontsmetting van personen die aan radioactieve neerslag waren blootgesteld. Hoewel de schuilkelder zelf niet meer bestaat, herinneren een tekst op de vloer van de tunnel en twee ramen waardoor een deel van het interieur zichtbaar is, vandaag de dag nog aan dit monument uit de Koude Oorlog.

Tivoli Vredenburg - Bescherming Bevolking

Ruim dertig jaar kende Nederland de Bescherming Bevolking (BB) (1952-1986), een civiele organisatie naar Brits voorbeeld die tot taak had de bevolking in tijden van oorlog en rampen te beschermen, evacueren en ondersteunen. Een belangrijk onderdeel van haar werkzaamheden was de voorlichting van de Nederlandse bevolking over een mogelijke Derde Wereldoorlog, die naar verwachting zowel met conventionele als nucleaire wapens zou worden uitgevochten. De BB beschikte over een vaste kern van medewerkers in overheidsdienst, maar was voor een groot deel afhankelijk van vrijwilligers. Ook in Utrecht was de inzet van lokale burgers daarom essentieel.

De wervingscampagne die op 2 februari 1953 in Utrecht van start ging, bleek bijzonder succesvol. Binnen enkele maanden meldden zich ruim 6.300 vrijwilligers aan. Met zogenoemde 'bindingsavonden', waaronder cabaretvoorstellingen in Tivoli, probeerde de organisatie haar leden aan zich te binden.

Daarnaast werden voetbalwedstrijden en wandeltochten georganiseerd om de betrokkenheid te vergroten en nieuwe vrijwilligers te werven. Hoewel de campagne aanvankelijk een groot succes was, kreeg ook de Utrechtse BB al snel te maken met een aanzienlijk ledenverloop, een ontwikkeling die aansloot bij de landelijke trend. In de loop der jaren groeide vanuit de media, wetenschappelijke kringen en politieke partijen de kritiek op de BB. Hierdoor nam het maatschappelijke aanzien van de organisatie geleidelijk af. Deze ontwikkeling weerspiegelde zich in de ledenaantallen: waar de Utrechtse BB in 1953 nog ruim 6.300 noodwachters telde, waren dat er in 1957 nog ongeveer 4.100 en eind 1959 slechts 2.195. Ook op wijkniveau werden activiteiten georganiseerd om de betrokkenheid te vergroten, maar het tij was niet meer te keren. Om de personele bezetting op peil te houden, werd daarom in 1958 de noodwachtplicht ingevoerd. Buitengewoon dienstplichtigen werden hierdoor verplicht deel te nemen aan de BB. Hoewel de organisatie daarmee opnieuw haar beoogde sterkte bereikte, verdween het vrijwillige karakter geleidelijk naar de achtergrond.

N ° 52.09162"
E ° 5.11969"

Stadhuis Utrecht - Barend Schreuder

Tijdens de eerste decennia van de Koude oorlog werd de Nederlandse politiek sterk beïnvloed door de toenemende spanningen tussen Oost en West. Terwijl de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten elkaar internationaal bevochten in een ideologische strijd tussen communisme en kapitalisme, werd deze strijd zichtbaar binnen de Nederlandse samenleving. Het groeiende sentiment van anticommunisme in de jaren 50 zette de Communistische Partij Nederland (CPN) onder druk.

Door vele Nederlanders werd de partij niet meer beschouwd als 'gewone' politieke partij, maar steeds meer als het verlengde van Moskou. Communisten werden regelmatig uitgesloten van bestuurlijke functies en kregen te maken met maatschappelijk wantrouwen. Tegen deze historische achtergrond kan het dus wel uitzonderlijk worden genoemd dat een Utrechtse communist in 1981 een koninklijke onderscheiding ontving

Op het Utrechtse Stadhuis speelde zich in juni 1981 een gebeurtenis af die enkele decennia eerder nauwelijks voorstelbaar zou zijn geweest. Barend Schreuder, jarenlang gemeenteraadslid voor de Communistische Partij Nederland, werd benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Hij ontving deze vooraanstaande onderscheiding voor zijn jarenlange inzet voor de Utrechtse politiek en samenleving. Voor de geïnteresseerde huidige lezer, kijkend door de bril van een historicus, laat het lintje van Barend Schreuder zien hoe de positie van communisten in Nederland tijdens de Koude Oorlog door diepe dalen en klaarblijkelijk hoge pieken is gegaan.

Barend Schreuder behoorde tot een van de bekendste gezichten van de Utrechtse politiek en CPN. In decennia waarin communisten voornamelijk politiek werden geïsoleerd, wist hij zich te ontwikkelen tot gerespecteerd en invloedrijk gemeenteraadslid. Zijn politieke loopbaan laat zien dat lokale politieke verhoudingen over het algemeen minder scherp uitvielen dan de heftige ideologische tegenstellingen die de internationale Koude Oorlog kenmerkten. Uiteraard bleef zijn communistische overtuiging regelmatig onderwerp van discussie, maar Schreuder groeide duidelijk uit tot herkenbaar en gewaardeerd vertegenwoordiger van een deel van de Utrechtse bevolking.

Menig communist staat nu niet bepaald bekend als de grootste voorstander van de monarchie. Vanuit de traditionele marxistische overtuiging werd het koningshuis door velen binnen de internationale communistische beweging gezien als symbool van een antieke maatschappelijke orde die uiteindelijk zou moeten verdwijnen.

Eveneens bij de Communistische Partij Nederland leefde het sentiment tegen de monarchie en de erfelijke privileges die daarmee gepaard gingen. Het besluit van Schreuder om de onderscheiding te aanvaarden trok mede hierom de aandacht.

Evengoed laat het besluit zien dat een politieke werkelijkheid vaak complexer is dan ideologische principes alleen. Communisten in Nederland waren zeker niet de populairste in de jaren vijftig en zestig, echter tegen het einde van de jaren zeventig richtte de CPN zich vaker op deelname aan een democratische opzet en het lokaal bestuur. Voor veel gemeenteraadsleden, waaronder Schreuder, nam de praktische inzet voor hun stad en diens inwoners de overhand op het belang voor de grote ideologische strijd of verschillen die vooral voor de internationale Koude Oorlog zo kenmerkend waren. De koninklijke onderscheiding werd dan ook vooral gezien als erkenning voor zijn bijdrage aan de Utrechtse gemeenschap en politiek

Kromme Nieuwegracht - NAVO Demonstratie

In 1969 was de NAVO twintig jaar oud. Voor een nieuwe generatie studenten was dat geen jubileum, maar aanleiding tot protest. Zij zagen het bondgenootschap niet als hoeder van de vrede, maar als onderdeel van een wapenwedloop en een Amerikaans buitenlands beleid dat op dat moment ook een bloedige oorlog in Vietnam voerde. Op de Kromme Nieuwegracht organiseerde de Socialistische Jeugd, een revolutionaire socialistische jongerebeweging, die zomer een demonstratie tegen de NAVO, midden in de landelijke Vredesweek.

Die Vredesweek, sinds 1967 georganiseerd door het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV), droeg in 1969 het thema "Geen liefdadigheid, maar gerechtigheid." Een boodschap die naadloos aansloot bij de eisen van de studenten.

Ook op het Vredenburg, het plein achter Tivoli liet de Vredesweek van 1969 sporen na. Een groep jongeren ging er van 20 tot 27 september in hongerstaking, levend op water, brood en rietsuiker, om in gesprek te gaan met voorbijgangers over arme landen. Er kwam een informatiekraam, een discussiecentrum en een brandend "vredesvuur" met toestemming van het gemeentebestuur.

Dom van Utrecht - Space Exhibition '86

N ° 52.09077"
E ° 5.12165"

De Koude Oorlog roept over het algemeen beelden van kernwapens, machtige mannen, de Berlijnse Muur, en de confrontatie tussen Oost en West op. Maar zoals deze wandeling aantoont werd de Koude Oorlog op meer verschillende tonelen uitgevochten. De ruimtevaart een technologische ontwikkelingen vormde een belangrijke manier waarop de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie konden tonen dat de superieur was aan de ander. Vanaf de lancering van de Sovjet-satelliet Sputnik in 1957 ontwikkelde zich een technologische wedloop waarin beide supermachten hun wetenschappelijke, militaire, en economische superioriteit probeerden te bewijzen.

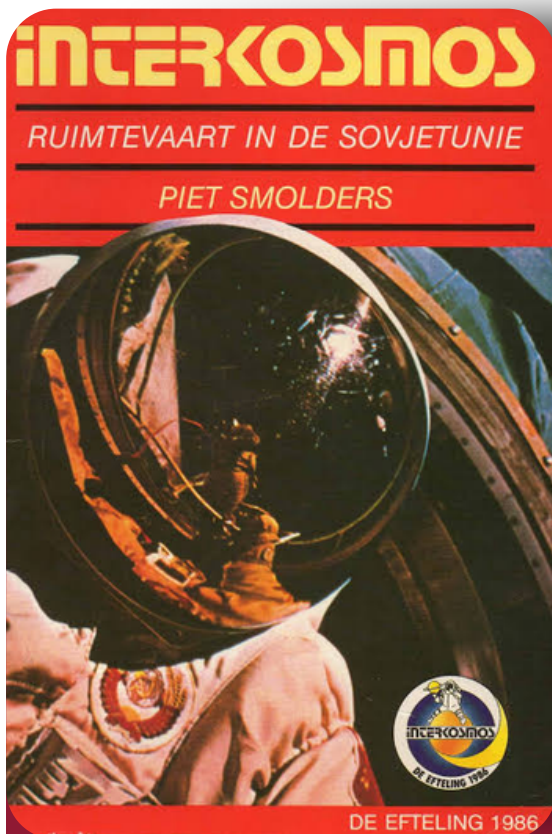
Hoewel de meest spectaculaire fase van de Space Race zich in de jaren zestig afspeelde, bleef ruimtevaart ook daarna een belangrijk symbool van technologische vooruitgang. Tegen het midden van de jaren tachtig veranderde de nadruk geleidelijk van onderlinge competitie naar internationale samenwerking en publieke belangstelling voor ruimteonderzoek.

De groeiende publieke fascinatie voor ruimtevaart werd deels versterkt door de Space Exhibition '86, die in de zomer van 1986 in Utrecht werd georganiseerd. De tentoonstelling bracht originele ruimtevaartobjecten, schaalmodellen, en informatie over de Amerikaanse ruimteprogramma's en trok duizenden bezoekers. Om aandacht te vergaren voor het evenement werd de bekendste toren van Nederland, de Domtoren in Utrecht omgetoverd tot een gigantische Saturn V-raket, de draagraket waarmee de Apollo-missies naar de maan werden gelanceerd. De bekleding op de Dom maakte van het bekendste monument van de stad enkele weken een 1 op 1 eerbetoon aan de raket en aan de ruimtevaart.

N ° 52.09077"
E ° 5.12165"

Juist de keuze voor de Saturn V was veelzeggend. Waar de raket tijdens de jaren zestig symbool had gestaan voor de Amerikaanse overwinning in de Space Race, was zij in 1986 vooral uitgegroeid tot een internationaal icoon van technologische innovatie en menselijke nieuwsgierigheid. Bezoekers kwamen niet langer kijken vanuit de spanning van de Koude Oorlog, maar uit bewondering voor een periode waarin wetenschap en techniek de grenzen van het mogelijke hadden verlegd. Toch kreeg de tentoonstelling onbedoeld een bijzondere historische lading. Slechts enkele maanden eerder, op 28 januari 1986, was de Amerikaanse spaceshuttle Challenger kort na de lancering ontploft, waarbij alle zeven astronauten om het leven kwamen. Daarnaast lag de ramp in Tsjernobyl nog vers in het geheugen. Beide gebeurtenissen herinnerden eraan dat technologische vooruitgang, altijd gepaard kon gaan met grote risico's.

De Amerikaanse tentoonstelling bleef aan de andere kant van het Ijzeren Gordijn niet onopgemerkt. Hetzelfde jaar werd in de Efteling de Sovjettentoonstelling Interkosmos georganiseerd. Waar in Utrecht de nadruk lag op de Amerikaanse successen, presenteerde de Sovjet-Unie deze in Brabant. Hoewel de scherpste fase van de Space Race inmiddels wel in het verleden lag, bleef de ruimtevaart dus een belangrijk middel waarmee beide machten hun technologische kennis, wetenschappelijke vooruitgang en nationale trots aan een internationaal publiek presenteerden.

Wie vandaag omhoog kijkt naar de Domtoren ziet het vertrouwde silhouet van Utrecht. In de zomer van 1986 zag dat er heel anders uit. De toren veranderde tijdelijk in de grootste 'raket' van Nederland en herinnerde bezoekers eraan dat de Koude Oorlog niet alleen draaide om politieke confrontaties en militaire dreiging, maar ook om dromen, innovatie en de voortdurende zoektocht naar technologische vooruitgang. De ingepakte Domtoren laat zien hoe een wereldwijd geopolitiek conflict zelfs zichtbaar kon worden in het hart van Utrecht.

Smeebrug - Vietnam Oorlog en Olav Meijer

Op de Smeebrug, waar de Oudegracht vandaag de dag een rustige aanblik biedt, vond op 6 januari 1973 een andere gebeurtenis plaats. Enkele weken eerder waren in Parijs vredesonderhandelingen tussen Amerika en Vietnam op gang gekomen, tot de Amerikaanse regering rond de kerstdagen in 72 alsnog een zwaar bombardement op Noord-Vietnam uitvoerde.

Deze zogeheten kerstbombardementen zorgden ook in Nederland voor grote verontwaardiging.

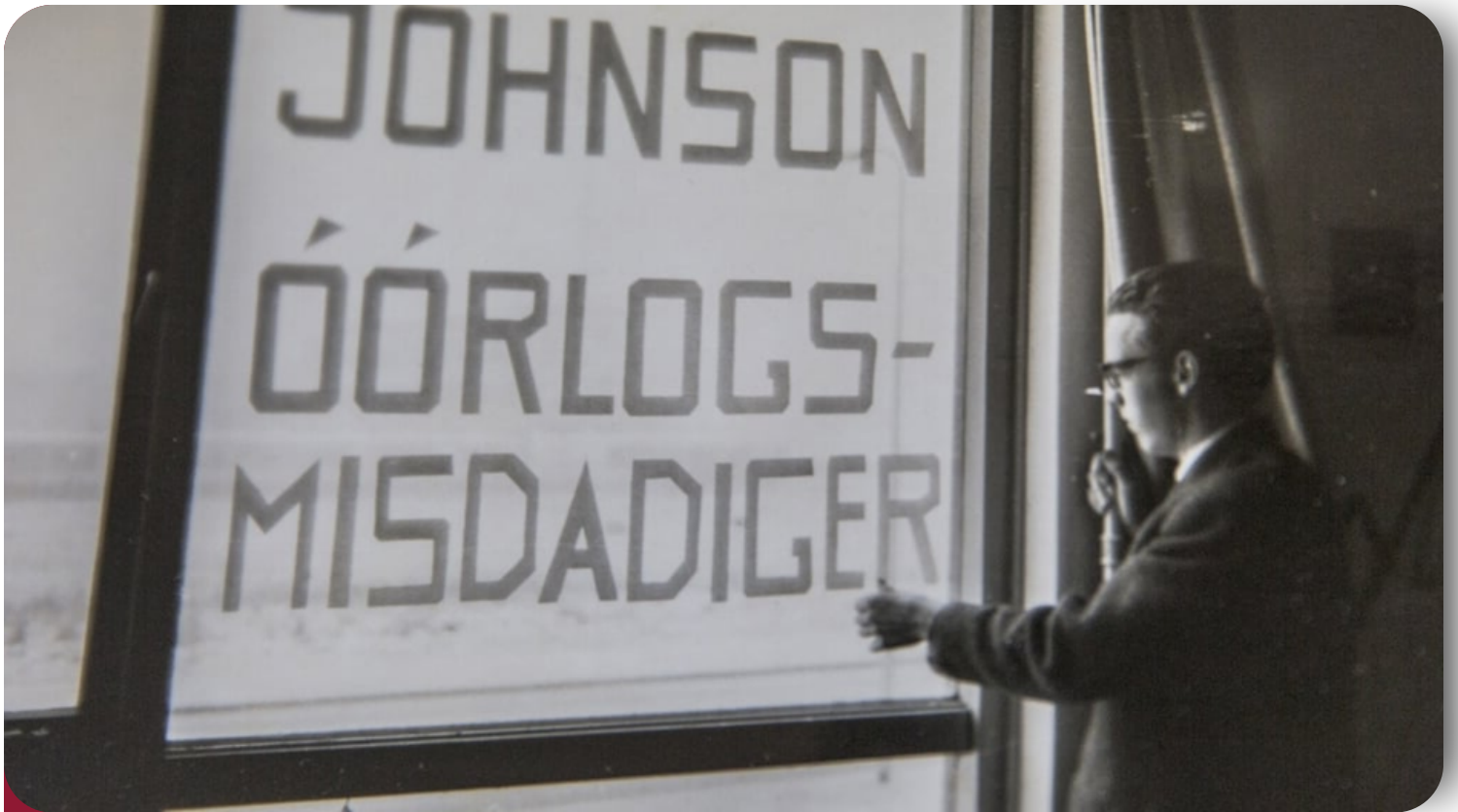

Het gevolg was de grootste demonstratie die het naoorlogse Nederland tot dan toe had gekend. Schattingen van het aantal deelnemers lopen uiteen van vijftig- tot honderdduizend mensen, afkomstig uit het hele land. De demonstratie kende een breed maatschappelijk draagvlak: in de Jaarbeurs spraken zowel PvdA-Kamervoorzitter Anne Vondeling als KVP-politica Marga Klompé de aanwezigen toe, en ook de destijds regerende partijen ARP en KVP verklaarden zich solidair met de demonstranten.

N ° 52.08633"
E ° 5.12214"

Onder de aanwezigen bevond zich ook Olav Meijer, met een bord met de tekst 'Nixon NAVO Nazi'. Voor Meijer was dit niet de eerste keer dat hij zich uitsprak tegen de Amerikaanse betrokkenheid bij Vietnam. Al in februari 1968 had hij, als sociologiestudent, op het raam van zijn studentenkamer aan de Ina Boudier-Bakkerlaan de tekst 'Johnson oorlogsmisdadiger'. De reactie was groter dan hij had verwacht: de universiteit en zelfs de Amerikaanse ambassade bemoeiden zich met de zaak, en Meijer werd gearresteerd. Binnen een dag hingen studenten in verschillende steden dezelfde tekst voor hun raam.

Meijer kreeg uiteindelijk een geldboete opgelegd. Over die periode zei hij later: 'spijt heb ik nooit gehad.'

Mariaplaats - kantoor van De Waarheid

Een tiental jaren na het einde van de Tweede Wereldoorlog en de verdeling van Europa in Oost en West, begon binnen verschillende communistische landen in het Oostblok de onvrede toe te nemen. In oktober 1956 kwamen Hongaarse studenten, arbeiders, en burger massaal in opstand tegen de communistische regeringen en de dominante invloed van de Sovjet Unie.

Aanvankelijk leek de opstand succesvol, Sovjettroepen trokken zich gedeeltelijk terug en hervormingsgezinde politici kregen ruimte. Deze situatie veranderde toen de Sovjet Unie op 4 november de opstand bloederig neersloeg. Tanks trokken Boedapest binnen, duizenden Hongaren kwamen om het leven en grote aantallen vluchtelingen verspreidden zich over West-Europa.

Ook in Nederland had de Hongaarse Opstand gevolgen. De gebeurtenissen veroorzaakten verontwaardiging die zich op verscheidene manieren uitte binnen de samenleving. Mede door de uitgebreide berichtgeving over gevechten in Boedapest, de vluchtelingenstromen, en het gewelddadige optreden van de Sovjet-Unie groeide de publieke verontwaardiging. Het beeld van Hongarije en de indruk die veel Nederlanders hierdoor van het communisme kregen was dat van een gewelddadig en onderdrukkend systeem. Deze verontwaardiging en, in sommige gevallen woede, richtte zich echter niet alleen op Moskou, maar ook op de Nederlandse communisten en instellingen met een Sovjet associatie.

N ° 52.09184"
E ° 5.11774"

Op de Mariaplaats in het centrum van Utrecht was ten tijde van de Hongaarse Opstand een bijkantoor van De Waarheid gevestigd. Het dagblad van de Communistische Partij Nederland (CPN) bevond zich in het midden van de internationale spanningen, die opeens heel lokaal werden. Het kantoor werd een belangrijk symbolisch doelwit van protesten. In november 1956 verzamelden demonstranten zich bij het pand en in de loop van de dag liepen de spanningen hoog op. Volgens berichtgeving werden de ruiten van het pand ingegooid en moest de politie eraan te pas komen om verdere escalatie te voorkomen. Soortgelijke incidenten vonden plaats in verschillende Nederlandse steden, vooral waar kantoren van de CPN en De Waarheid gevestigd waren.

De heftige binnenlandse reacties op de Hongaarse Opstand laten zien hoe sterk het anticommunisme in Nederland gedurende de late jaren vijftig begon te groeien. Sinds het begin van de Koude Oorlog waren communisten in toenemende mate politiek en maatschappelijk een groeiend onderwerp van kritiek, maar de gevolgen van de opstand laten een versnelde progressie zien. De CPN werd door veel Nederlanders niet langer gezien als een reguliere politieke partij, maar meer als een verlengstuk van Moskou. Nederlandse communisten werden verantwoordelijk gehouden voor de keuzes van het Kremlin, ruim 2400 kilometer verderop.

Dit gezellige en typisch Nederlands plein lijkt op het blote oog geen betrekking te hebben met de mondiale Koude Oorlog, laat staan met verzet in Oost-Europa. Echter, voor iedereen die de bril van een historicus op zet toont de Marieplaats hoe een internationale crisis zich kan vertalen naar een lokaal niveau.

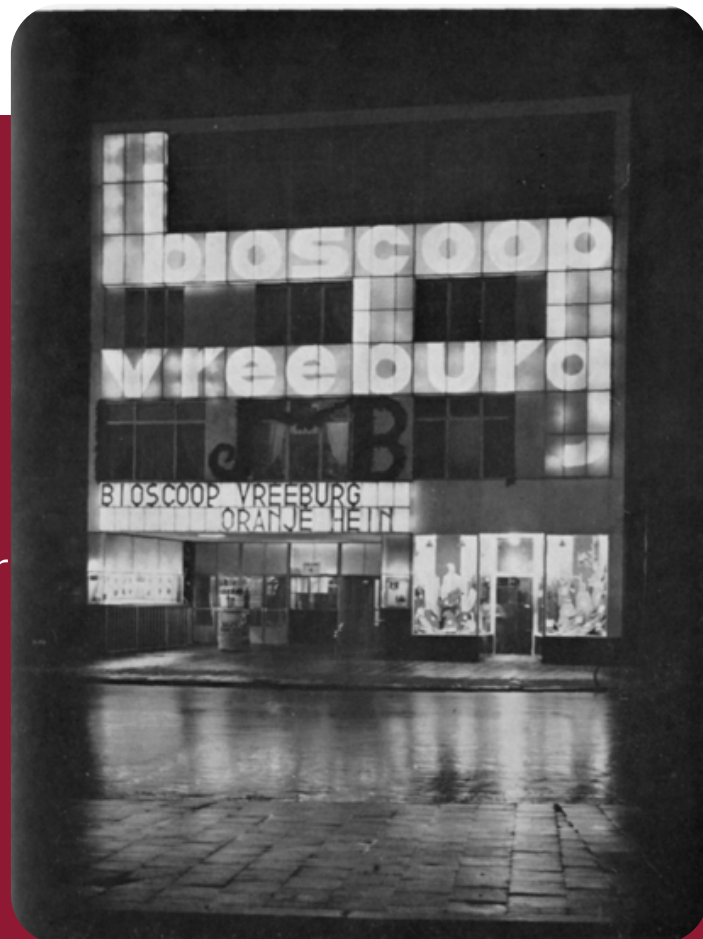
Vredenburg - Bioscoop Salon Bresser

De strijd tussen Oost en West draaide niet alleen om kernwapens en politieke crises, maar speelde zich ook af op cultureel terrein. Films, boeken, muziek, en televisie droegen bij aan het beeld dat mensen kregen van 'de andere kant'. Bioscopen bijvoorbeeld, vormden meer dan alleen een plek voor ontspanning, het grote doek functioneerde ook als een inkijkje op de internationale verschillen en verhoudingen. Op het Vredenburg stond jarenlang een van de bekendste bioscopen van Utrecht: Salon Bresser.

De bioscoop werd in 1908 geopend door ondernemer R. Bresser en groeide uit tot een begrip in Utrecht. Na een uitbreiding en kleine renovatie in 1927 kreeg de bioscoop een moderner karakter en werden er steeds vaker artistieke en avant-garde films laten zien. Vanaf 1932 werden ook geluidsfilms vertoond en onderging de bioscoop wederom een kleine renovatie. De vernieuwing werd gemodelleerd naar een idee van Truus Schröder-Schräder, die eerder als muze diende voor het ontwerp van het Rietveld-Schröderhuis. Salon Bresser ontwikkelde zich tot een bioscoop waar vernieuwende producties een plek kregen naast populaire films.

aangezien.

Ook tijdens de Koude Oorlog weerspiegelde het filmprogramma de internationale politieke ontwikkelingen. In de zomer van 1968 draaide Salon Bresser de Amerikaanse komedie 'The Russians Are Coming, the Russians Are Coming', in Nederland uitgebracht onder de titel 'Daar komen de Russen, daar komen ze aan'. De film vertelt het verhaal van een Sovjetonderzeeër die per ongeluk vastloopt voor de kust van een klein Amerikaans eiland.

N ° 52.09184"
E ° 5.11444"

Terwijl de inwoners aanvankelijk in paniek raken uit angst voor een Russische invasie, blijkt al snel dat de bemanning helemaal geen vijandige bedoelingen heeft. Naarmate het verhaal vordert, maken wantrouwen en angst plaats voor wederzijds begrip en samenwerking. De film hield het publiek daarmee een spiegel voor: misschien waren de Russen helemaal niet de meedogenloze vijand waarvoor zij vaak werden aangezien.

Juist dit ontwikkelde sentiment maakte de gebeurtenissen van augustus 1968 extra wrang. Op 20 en 21 augustus vielen troepen van de Sovjet-Unie en andere Warschaupactlanden Tsjechoslowakije binnen om een einde te maken aan de hervormingen van de Praagse Lente. Wereldwijd leidde de inval tot grote verontwaardiging

Ook in Nederland veranderde de publieke stemming vrijwel onmiddellijk. Bioscopen haalden promotiemateriaal van Daar komen de Russen weg en verschillende voorstellingen werden geannuleerd of uitgesteld. Een film die enkele dagen eerder nog opriep tot begrip tussen Oost en West, werd plotseling ingehaald door de politieke werkelijkheid.

Het verhaal van Salon Bresser laat zien hoe nauw cultuur en politiek tijdens de Koude Oorlog met elkaar verweven waren. Internationale gebeurtenissen konden binnen enkele dagen invloed hebben op wat mensen in de bioscoop zagen en hoe zij naar de wereld keken. De inval in Tsjechoslowakije veranderde niet alleen de politieke verhoudingen in Europa, maar ook de manier waarop een ogenschijnlijk luchtige komedie door het Nederlandse publiek werd ontvangen.

Wie vandaag over het Vredenburg loopt, ziet vooral een levendig plein met winkels, de uitgebreide markt en de gezelligheid. Toch herinnert het verhaal van Salon Bresser eraan dat ook een bioscoop onderdeel kon worden van de ideologische strijd tussen Oost en West. Soms werd de Koude Oorlog niet uitgevochten met tanks of raketten, maar met films die lieten zien hoe snel beelden van vriend en vijand konden veranderen.

Bronnen en Afbeeldingen

Introductie

- Domtoren - Liset Verberne (@Hellofromutrecht)
- Dulles over Genève Koude oorlog duurt voort. "Nieuw Utrechtsch dagblad". Utrecht, 19-11-1955, p. 1.
- Gezicht op de Oudegracht Weerdzijde te Utrecht met links het warenhuis Hema (Oudegracht 137). Het Utrechts Archief.

Jaarbeursplein, VVDM

- Oud Utrecht. 86, nr. 3 (juni 2013). Utrecht en de Koude Oorlog, pp. 72-78.
- Paul van Galen, Hojel Kazerne: Extérieur, foto, januari 1990, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gepubliceerd via Wikimedia Commons, geraadpleegd 9 juli 2026, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Extérieur_-_Utrecht_-_20310007_-_RCE.jpg.
- Van der Boom, Bart. Atoomgevaar? Dan zeker B.B. De geschiedenis van de Bescherming Bevolking. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2000.
- No Nukes Krant. Festivalkrant uitgegeven door Stichting No Nukes Nederland ter gelegenheid van het No Nukes Festival. Utrecht, 9 april 1982.
- De Kruif, Frank, en Fred Lardenoye. Over lef gesproken! 25 jaar VVDM. Met een voorwoord van Jan Wolkers. Breda: De Geus, 1991.
- "Zachtjes morrend heft de VVDM zichzelf op." de Volkskrant. 16 september 1996.
- ANP. Foto van het No Nukes Festival in de Jaarbeurs, Utrecht, 9 april 1982. Afgebeeld in "Doe Maar, Drukwerk en nét niet U2 protesteren op No Nukes tegen kernwapens." NPO Radio 2. 16 februari 2023. Geraadpleegd 9 juli 2026. NPO Radio 2
- CD Score. "No Nukes Festival in de Jaarbeurs Utrecht (9-4-1982)." Geraadpleegd 9 juli 2026. CD Score

Noordertunnel

- Redactie. "Fototentoonstelling Utrechtse Noordertunnel herinnert aan verleden als atoomschuilkelder." DUIC. 8 december 2020. DUIC
- Vera de Kok. Noordertunnel bord. Foto. Wikimedia Commons. Geraadpleegd 9 juli 2026. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Noordertunnel_bord.jpg
- Oud Utrecht. 86, nr. 3 (juni 2013). Utrecht en de Koude Oorlog, p. 76.

Tivoli Vredenburg

- Oud Utrecht. 86, nr. 3 (juni 2013). Utrecht en de Koude Oorlog, pp. 74-75.

Stadhuis

- Zicht op het stadhuis van onder de Bezembrug. [collectie Het Utrechts Archief]
- CPN-raadslid Barend Schreuders krijgt zijn lintje op 25 juni 1981 door burgemeester Vos-Van Gortel. [Het Utrechts Nieuwsblad, HUA Collectie Beeldmateriaal]

Kromme Nieuwegracht

- Oud Utrecht. 86, nr. 3 (juni 2013). Utrecht en de Koude Oorlog, p. 63.
- Door de Socialistische Jeugd georganiseerde demonstratie tegen NAVO. [Collectie Het Utrechts Archief]

Domtoren

- De Domtoren in Utrecht, met de Apollo raket van Chriet Titulaer in 1986. [Frans van Rooden, eigen werk]
- Interkosmos informatie boekje 1986 [vijfzintuigen.nl]

Smebrug

- Jesse Holweg. "Hoe een Utrechtse student de confrontatie zocht: 'Spijt heb ik nooit gehad'." DUIC. 12 december 2017. DUIC
- De demonstratie tegen de oorlog in Vietnam op de Smebrug over de Oudegracht in 1973. [Het Utrechts Archief]

Mariaplaats

- November 1956. Oploop bij het Utrechtse kantoor van De Waarheid op de Mariaplaats [collectie Het Utrechts Archief]
- "De waarheid". Amsterdam, 13-11-1956, p. 1. [Geraadpleegd op Delpher]
- Dolf Kruger, NFA [Collectie: Nederlands Fotomuseum]

Vredenburg

- De vernieuwde gevel met licht in de avond 1936. [Het Utrechts Archief]
- Persbureau 'T Sticht [Collectie HUA]